

MALAPROPISMER

Om felsägningar, freudianska och andra.

AV AGNETA HEBBE OCH KERSTIN EK

Förra året utkom Agneta Hebbes och Kerstin Eks bok *Ordglädje* (Natur och Kultur), som ger inspiration och vägledning i konsten att bygga upp sitt ordförråd - "kunnigt och lättamt" för att citera Catharina Grünbaum i DN. Båda författarna har mångårig erfarenhet av ordarbete på förlag. Agneta Hebbe är dotter till Brita Hebbe som skrev biografien om Wendela Hebbe. Ett av kapitlen i *Ordglädje* handlar om malapropismer dvs oriktigt bruk av främmande ord. Uttrycket kommer från Richard Sheridans komedi *The Rivals* (Rivalerna), där Mrs Malaprop gör sig skyldig till ständiga malapropismer. Rivalerna översattes på 1850-talet av Wendela Hebbe men finns bara i handskrift. Wendela hade säkert roligt när hon översatte den.

Med författarnas tillstånd återger vi här första delen av kapitlet om malapropismer i *Ordglädje* och illustrerar med några exempel från handskriften.

När barn stöter på ord de inte begriper knyter de an till sådana de redan kan och som låter ungefär likadant i deras öron. "Det är saligt att samla citron" kan det bli i stället för "att samlas i tron". Det är titeln på en bok av Birgitta Rudberg där hon ställt samman en stor mängd roliga exempel på barns missuppfattningar av psalmer och andra sånger.

Lina Sandells
*Tryggare kan ingen vara
Än Guds lilla barnaskara:
Stjärnan ej på himlafästet,
fågeln ej i kända nästet.*
är allmänt känd som "trygga räkan" – men här finns varianten "Bryggare kan ingen vara", vilket påstående djupt upprörde femåringen som gjorde sig skyldig till felsjungningen

– hans pappa arbetade ju på Pripps! En liten flicka tolkade in nöjesliv och nattsudd i de båda sista raderna: "Stjärnan ej på himlafesten, fågeln ej i kända nätter."

Felsägningar kan också kallas *malapropismer*. Det engelska lånordet *malapropism* är en språkvetenskaplig fackterm och inte så vanligt i mer populära texter att det tagits med i moderna ord- och uppslagsböcker. För att få en förklaring måste man titta i till exempel *Norstedts uppslagsbok*, 4 utg. 1948: "Malapropism oriktigt bruk av främmande ord (efter Mrs Malaprop i Sheridans lustspel 'The Rivals', vilket namn bildats på franska *mal à propos*)." Av nästa uppslagsord framgår att *mal à propos* betyder 'olägligt', 'i otid'. I engelska ordböcker är *malapropism* desto vanligare. *The American Heritage Dictionary of the English Language* ger definitionen "Ludicrous misuse of a word especially by confusion with one of similar sound" – alltså "Löjeväckande felanvändning av ett ord särskilt genom förväxling med ett likaljudande".

Fru Mal:

*Nej seså, inga illutioner till
det förflutna. Lydia är nu
helt förståndig; tala barn.*

219

Mrs Malaprop.

Der, sir Anthony, der sitter den
 oförvillade fjollan, sir, som
 ville vanhelga sin familj och
 kasta sig i armarna på en
ovärderlig sälle som inte är
 värd ett öre.

Termen malapropism behövs! Det är ju väldigt vanligt att man dabbar sig med just sådana felsägningar, antingen för att ordkunskapen inte räcker till eller för att det omedvetna vill ha ett ord med i laget.

Den brittiske teatermannen och politikern Richard Sheridan gjorde succé med *The Rivals* ("Rivalerna"), som var hans debutkomedi, 1775. Året därpå blev han chef för Drury Lane-teatern, och senare hade han stora framgångar speciellt som talare i underhuset.

Konsten att tala var ett av Sheridans stora intressen. En av damerna i *The Rivals* döpte han som vi sett till Mrs Malaprop, och hon gör skäl för namnet. Den goda Mrs Malaprops främsta kännetecken är att hon i tid och otid använder fel ord på rätt plats eller tvärtom. Särskilt gärna önskar hon svänga sig med lite finare ord och uttryck. "He is the very pine-apple of politeness" kan hon säga när hon vill prisa någons

utomordentligt hövliga umgänges-sätt. Men "pine-apple" betyder ju ananas; vad hon hade velat säga om inte tungan sluntit var "pinnacle", som betyder spetsig bergstopp och i överförd bemärkelse höjdpunkt. Han var höjden av hövlighet, inte någon tropisk frukt! En annan person är enligt Mrs Malaprops uppfattning "As headstrong as an allegory on the banks of the Nile" – envis som en alligator skulle hon ha varit; en allegori ses sällan ligga på Nilens stränder. Det är litteraturvetarens term för liknelse, bildlig framställning.

Först 1856 förelåg *Rivalerna* i svensk översättning. Det var Wendela Hebbe som vågat sig på konststycket, och pjäsen spelades ett tjugotal gånger i hennes tolkning. Den är inte tryckt, men en handskrift finns på Sveriges Teatermuseum. Några exempel på "Fru Mal."':s språkliga klavertramp i svensk version: "... nu sednast har jag förelagt henne sir Anthonys preposition"

(*proposition* = förslag). "Nej seså, inga illutioner till det förflutna" (*illusion* = grundlös förhoppning, *allusion* = anspelning).

Den engelska utgåva av Sheridans pjäser som vi haft tillgång till har ett stort antal ibland ganska utförliga noter vid Mrs Malaprops repliker. Det framgår att hennes felsägningar inte bara beror på slarv och okunskap utan mycket ofta är påverkade av omedvetna önsningar och farhågor – alltså är vad som senare skulle komma att kallas freudiansk.

Finns någon i läsekretsen, som kan tänkas sig att skriva rent Wendela Hebbes manus på dator. Handskriften är som synes lättläst. Kanske kan man göra något trevligt med denna roliga lilla pjäs. Tala med Per Eric Mattsson (08-55030584) eller någon annan i styrelsen (se sid 2.)